

Μάθημα Βιοχημικές Διεργασίες (ENE.2070)

Ισοζύγια Μάζας και Σχεδιασμός Βιοαντιδραστήρων

Δρ. ΑΝΕΣΤΗΣ ΒΛΥΣΙΔΗΣ

Τμήμα Μηχανικών Περιβάλλοντος

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τι μάθαμε στην προηγούμενη διάλεξη (Διάλεξη 5)

- Πως μπορούμε να εκφράσουμε το ρυθμό μιας αντίδρασης στις βιοδιεργασίες
- Υπολογισμός του ρυθμού της αντίδρασης από πειραματικά δεδομένων χρησιμοποιώντας την μέθοδο κλίσης μεσαίου σημείου
- Κινητική Μικροβιακής Ανάπτυξης σε Διαδικασίες Διαλείποντος έργου (Batch Growth)
- Πως μετράμε την συγκέντρωση της κυτταρικής μάζας
- Εξέταση Μη Δομημένων και Μη Κατανεμημένων μοντέλων
- Ανάπτυξη μοντέλων για την περιγραφή της βιομάζας
- Ανάπτυξη μοντέλων για την περιγραφή της κατανάλωσης του υποστρώματος και της παραγωγής προϊόντος

Περιγραφή Σημερινής Διάλεξης (Διάλεξη 6)

- Βήματα μιας Διεργασίας Ζύμωσης
- Διαδικασία και ερωτήματα σχεδιασμού μίας ζύμωσης
- Τύποι βιοαντιδραστήρων και τρόποι λειτουργίας τους
- Ισοζύγια Μάζας για Ιδανικούς Βιοαντιδραστήρες
  - Διαλείποντος έργου
  - Ημι-διαλείποντος έργου
  - Συνεχούς λειτουργίας

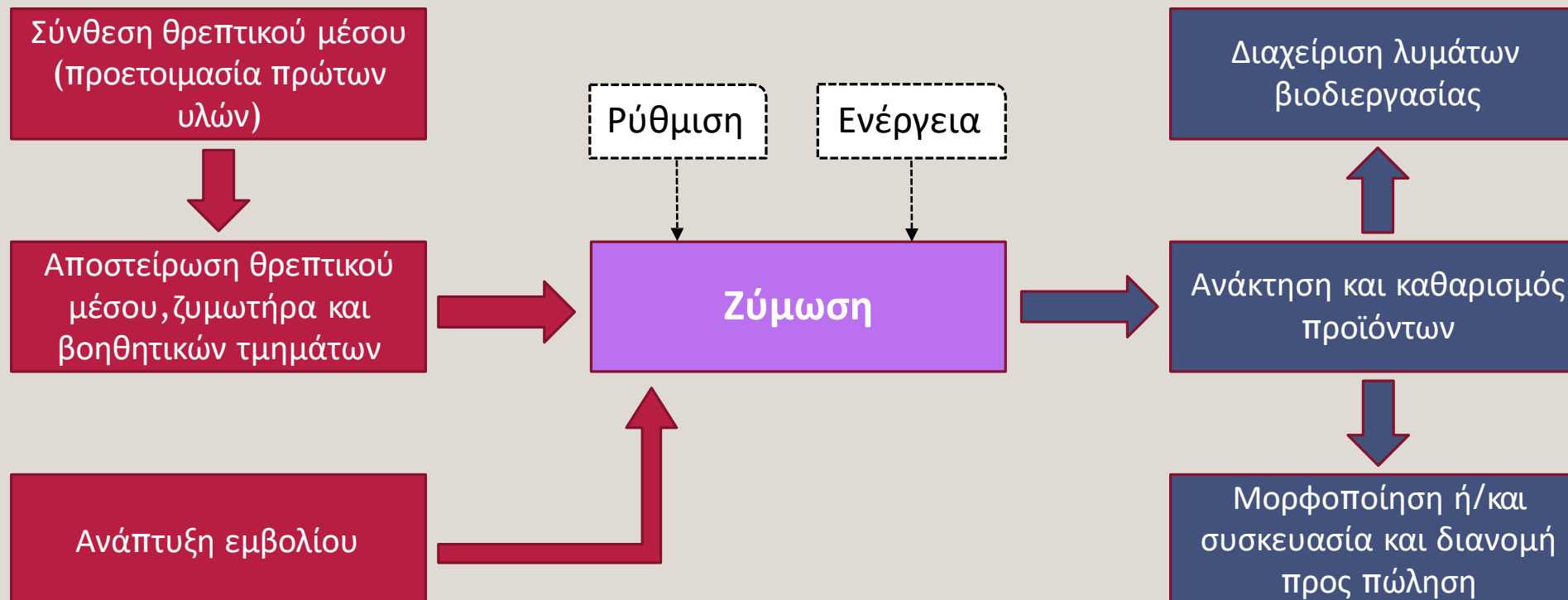
Βήματα μίας Διεργασίας Ζύμωσης

Απαραίτητα Βήματα Εφαρμογής μιας Διεργασίας Ζύμωσης

- Σύνθεση θρεπτικού μέσου (προετοιμασία πρώτων υλών)
- Αποστείρωση θρεπτικού μέσου, ζυμωτήρα και βοηθητικών τμημάτων
- Ανάπτυξη εμβολίου (Εισαγωγή επιθυμητού/κατάλληλου μικροοργανισμού)
- Ζύμωση
- Ανάκτηση και καθαρισμός προϊόντων
- Διαχείριση λυμάτων βιοδιεργασίας
- Συσκευασία και διανομή προς πώληση

Απαραίτητα Βήματα Εφαρμογής μιας Διεργασίας Ζύμωσης

Σχεδιασμός Βιοαντιδραστήρα

- Σχηματισμός βιοαντιδραστήρα
- Μέγεθος Βιοαντιδραστήρα
- Συνθήκες λειτουργίας (θερμοκρασία, pH, διαλυμένο οξυγόνο, ανάδευση)
- Σύστημα ελέγχου
- Τρόπος λειτουργίας
  - Διαλείπωντος ή ημιδιαλείπωντος έργου (batch or fed-batch)
  - Συνεχής λειτουργία
  - Πολλαπλοί αντιδραστήρες
  - Στρατηγική τροφοδοσίας

Ο βιοχημικός μηχανικός καλείται να επιλέξει:
– τον τύπο βιοαντιδραστήρα
– τον τρόπο λειτουργίας που μεγιστοποιεί το κέρδος

Παράγοντες που επηρεάζουν το σχεδιασμό, τη διαμόρφωση & λειτουργία του βιοαντιδραστήρα

- Μικροβιολογία / Βιοχημεία
- Υδροδυναμική
- Μεταφορά θερμότητας και μάζας
- Κινητική αντίδρασης
- Γενετική σταθερότητα
- Ασηπτική λειτουργία
- Έλεγχος ζύμωσης
- Διεργασίες
- Κόστος ζύμωσης / «περιβαλλοντικό» κόστος
- Κλιμάκωση Βιοδιεργασίας
- Ασφάλεια

Δεδομένα:

- Κόστους των πρώτων υλών
- Κόστους των προϊόντων
- Κόστους του κεφαλαίου
- Κόστους της ενέργειας
- Απαιτήσεις για ασφάλεια
- Απαιτήσεις για έλεγχο της ρύπανσης

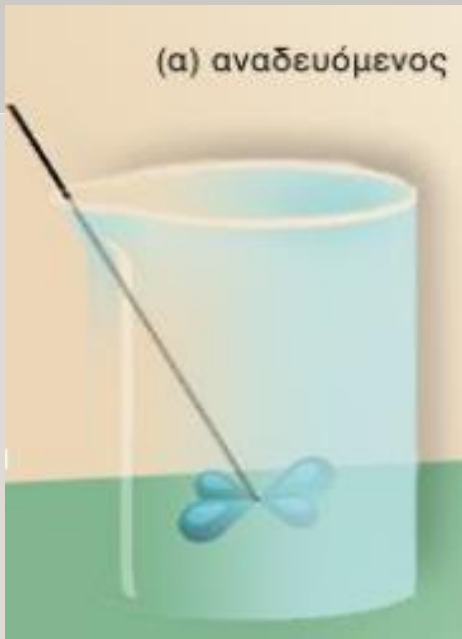

Διαδικασία Σχεδιασμού

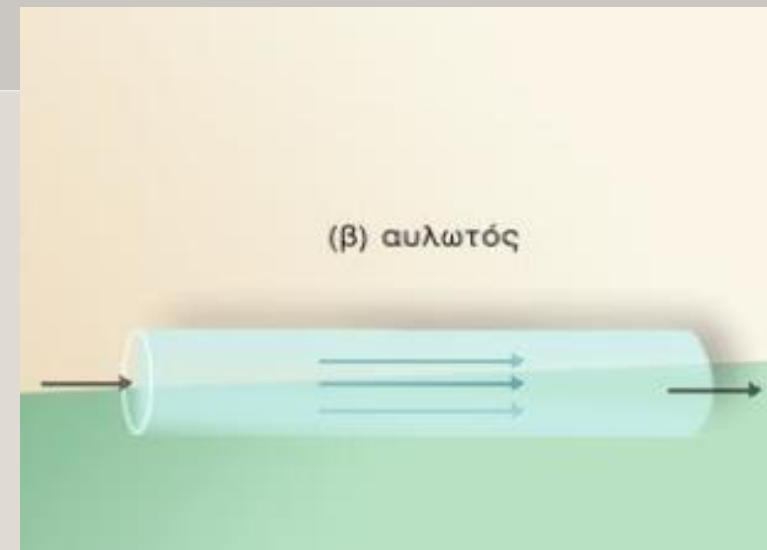

- Συνήθως επιλέγεται αναδευόμενος αντιδραστήρας, σε θερμοκρασία και pH που συνήθως είναι οι βέλτιστες για την ανάπτυξη των μικροοργανισμών, οπότε απομένει να επιλεγεί ο **τρόπος λειτουργίας**.
- Στη συνέχεια το βασικότερο ερώτημα είναι η απαίτηση σε **όγκο (διαστασιολόγηση)**. Η απάντηση δίνεται με τη χρήση των ισοζυγίων μάζας που περιλαμβάνουν την κινητική της βιοαντίδρασης.
- Μετά μπορούμε να υπολογίσουμε :
  - **Τις ενεργειακές ανάγκες (με ισοζύγιο ενέργειας)**
  - **Τις ανάγκες αερισμού και ανάδευσης**
  - **Το συνολικό κόστος του βιοαντιδραστήρα.**
- Τέλος εξετάζουμε με ποιες μεταβολές θα μπορούσαμε να βελτιώσουμε τη βιοδιεργασία.

Τύποι βιοαντιδραστήρων

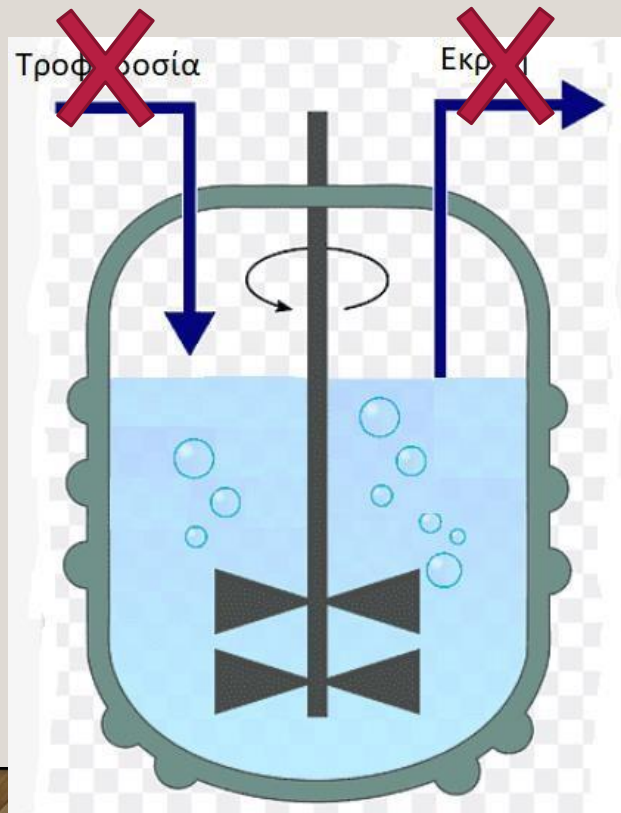
Ιδανικός: Αποτελεσματική ανάδευση ώστε το αντιδρών δ/μα να είναι ομοιογενές ως προς τη σύσταση και τη θερμοκρασία

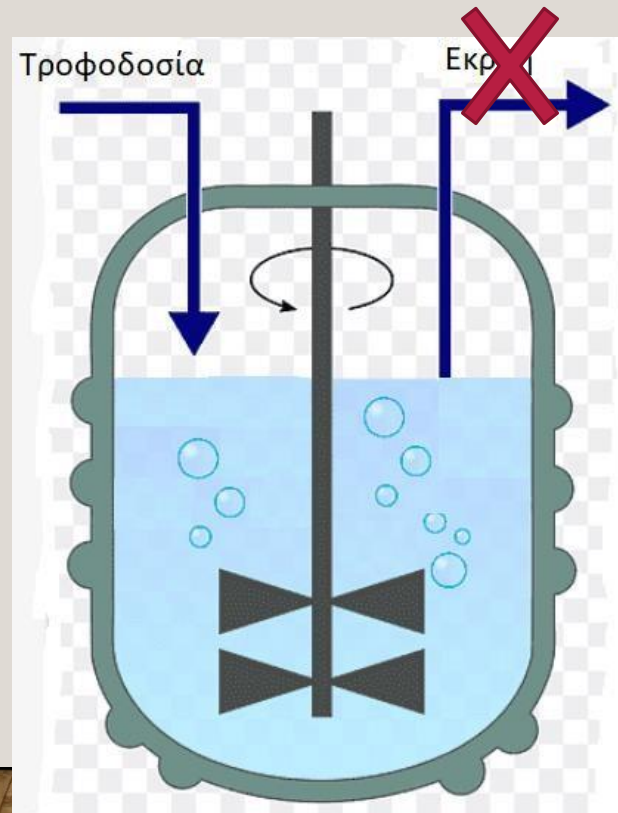
Ιδανικός: Το υγρό κινείται σταθερά προς μία κατεύθυνση χωρίς διάχυση κατά μήκος του άξονα

Τρόποι Λειτουργίας Αναδευόμενων Βιοαντιδραστήρων

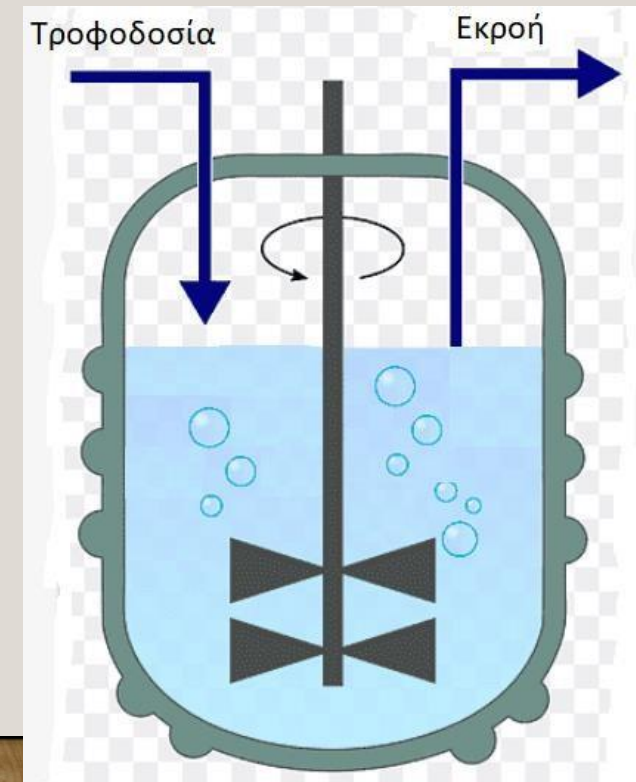
Διαλείποντος Έργου

Ημιδιαλείποντος Έργου

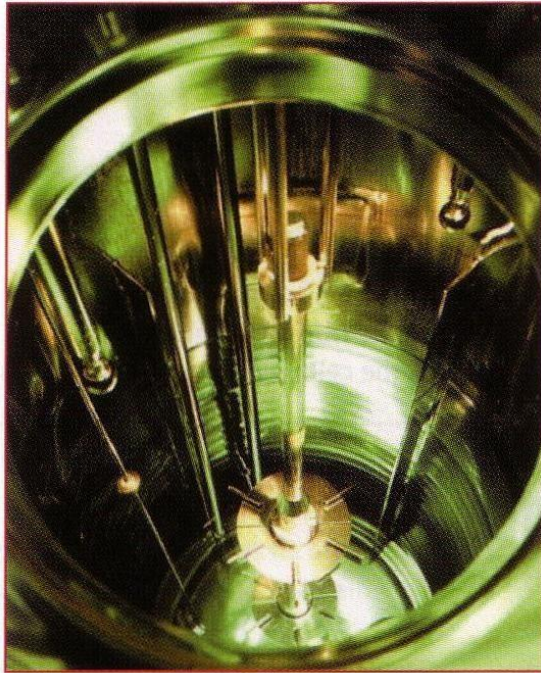
Συνεχούς Λειτουργίας

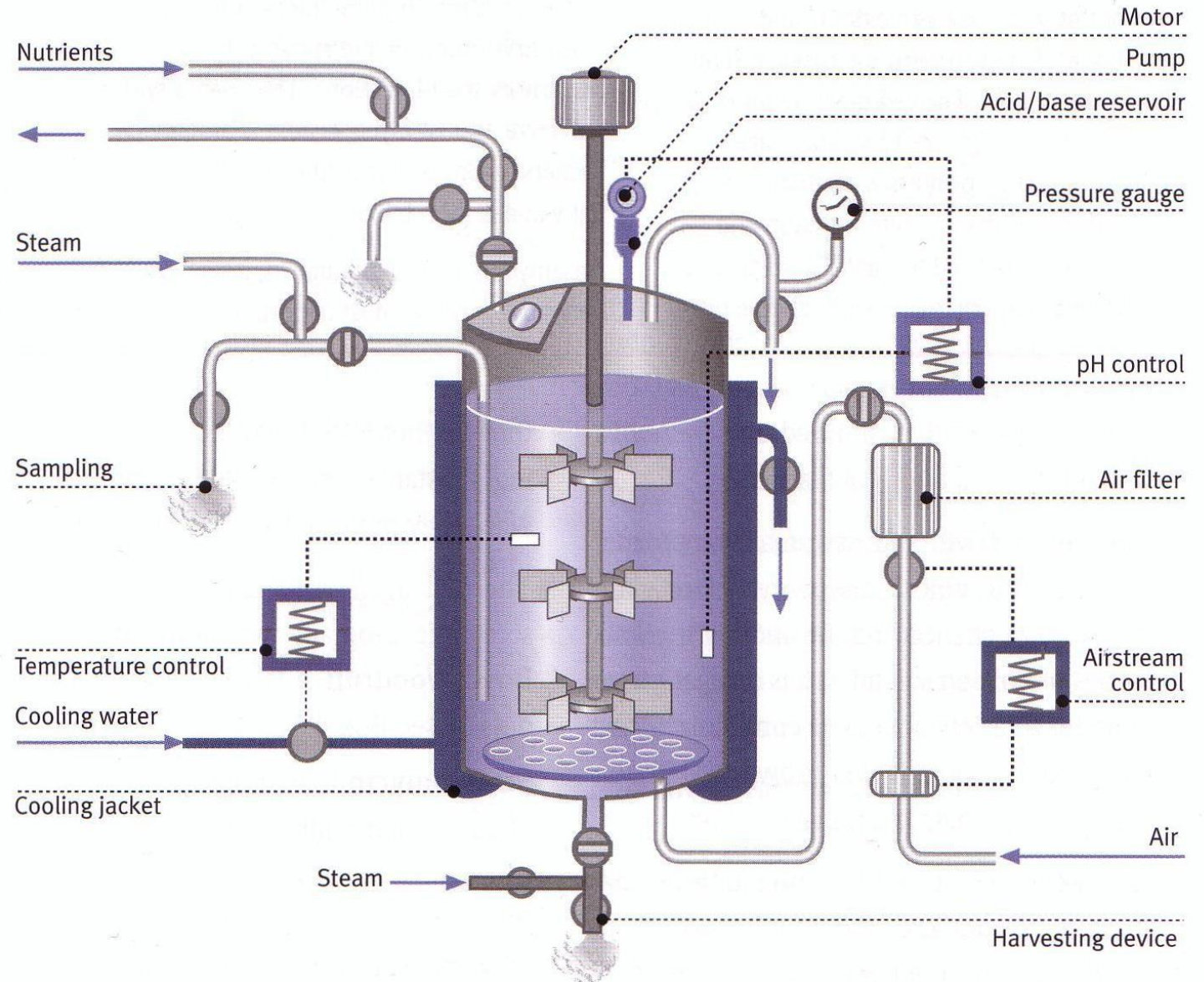
Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα βιοαντιδραστήρων με διαφορετικό τρόπο ζύμωσης

Τρόπος Ζύμωσης	Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
Διαλείποντος Έργου	- Εύκολα προσαρμόσιμος - Χαμηλός κίνδυνος μόλυνσης - Μπορεί να έχουμε πλήρη μετατροπή υποστρώματος	- Υψηλό κόστος εργασίας - Μεγάλος χρόνος αδράνειας, λόγω καθαρισμού και αποστείρωσης μετά από κάθε ζύμωση
Συνεχούς Λειτουργίας	- Υψηλή παραγωγικότητα μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλες χρονικές περιόδους - Υψηλή απόδοση της χωρητικότητας του αντιδραστήρα - Ο αυτοματισμός είναι απλός - Σταθερή ποιότητα προϊόντος	- Προβλήματα με μόλυνση - Δυνατότητα εμφάνισης χαμηλής παραγωγής λόγω μετάλλαξης - Οι διεργασίες πρέπει να προσαρμοστούν στη ροή του βιοαντιδραστήρα
Ημι-Διαλείποντος Έργου	- Επιτρέπει τη λειτουργία σε καλά ελεγχόμενες συνθήκες ελέγχοντας τη ροή τροφοδοσίας - Επιτρέπει πολύ υψηλή πυκνότητα κυττάρων και άρα υψηλές τελικές συγκεντρώσεις προϊόντος	- Μερικά από τα ίδια προβλήματα με τη διεργασία Δ.Ε. και Σ.Λ. - Αλλά γενικά τα μειονεκτήματα είναι λιγότερα με αυτόν τον τρόπο λειτουργίας.

Αναδευόμενος Βιοαντιδραστήρας

Stirred Tank Reactor (STR)

Ισοζύγια Μάζας για Ιδανικούς Βιοαντιδραστήρες

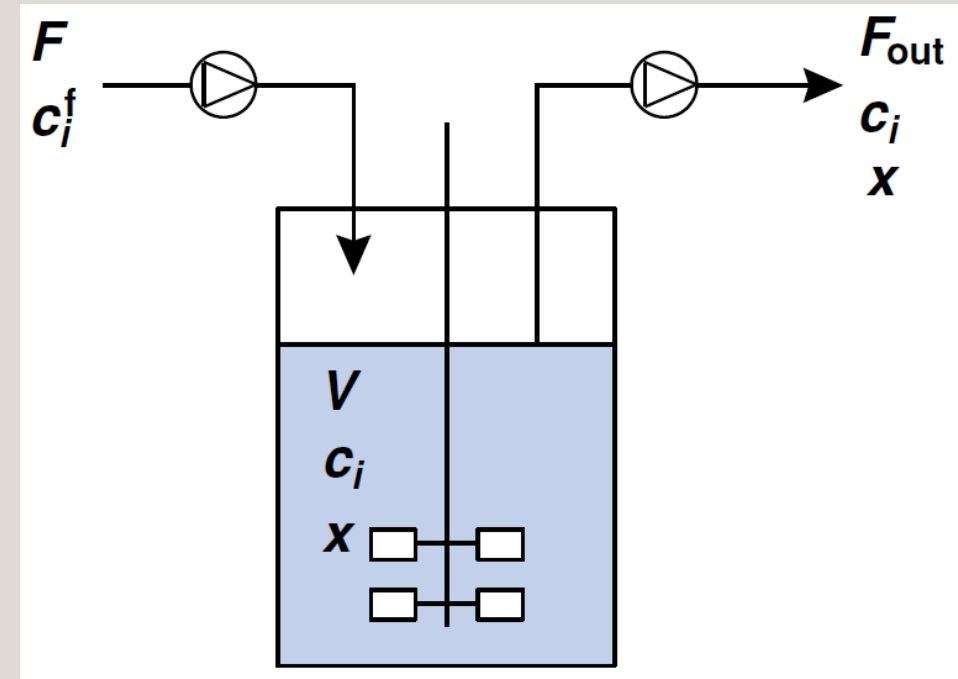
Ισοζύγια μάζας για Ιδανικούς αντιδραστήρες

- Το τελευταίο βήμα στη μοντελοποίηση μίας διεργασίας ζύμωσης είναι να συνδυάσουμε το κινητικό μοντέλο με ένα μοντέλο για τον βιοαντιδραστήρα.
- Ένα μοντέλο βιοαντιδραστήρα αντιπροσωπεύεται συνήθως από ένα σύνολο δυναμικών ισοζυγίων μάζας για το υποστρώματα, τα μεταβολικά προϊόντα και τη βιομάζα, που περιγράφει η αλλαγή του χρόνου συγκέντρωσης αυτών των μεταβλητών.
- Ο βιοαντιδραστήρας μπορεί να είναι οποιοσδήποτε τύπος συσκευής που κυμαίνεται από δοκιμαστικό σωλήνα ή shake flask ή έναν αντιδραστήρα.
- Τις περισσότερες φορές ο βιοαντιδραστήρας θεωρείται ότι αναμιγνύεται πλήρως (ή ιδανικά), δηλαδή δεν υπάρχει διακύμανση της συγκέντρωσης των διαφόρων ουσιών.

Γενική περιγραφή ενός βιοαντιδραστήρα

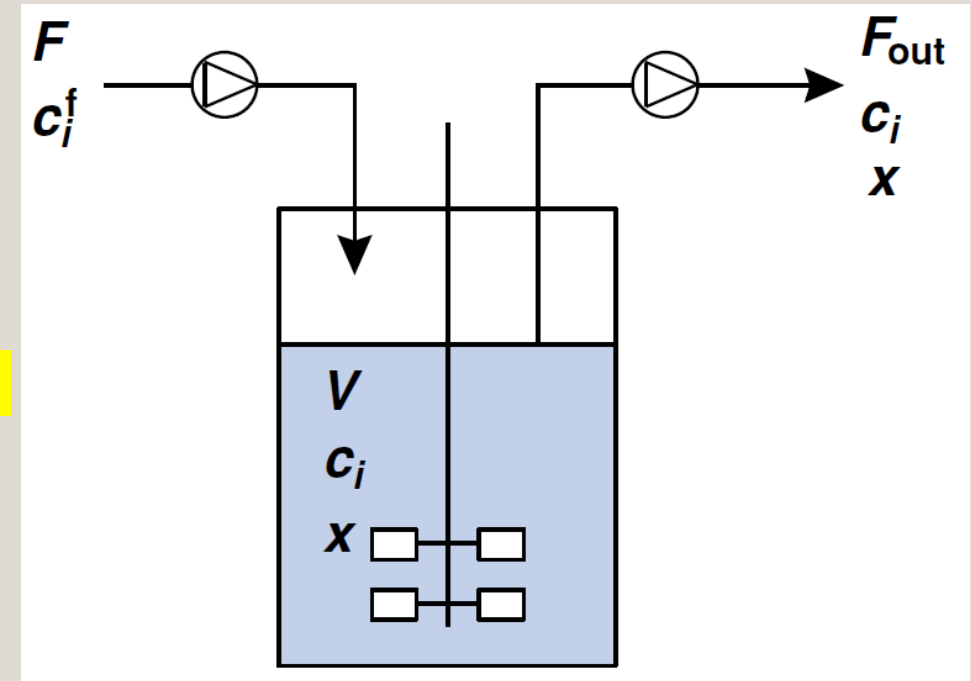
- Προσθήκη φρέσκου, αποστειρωμένου μέσου με ρυθμό ροής F (L/h)
- Απομάκρυνση του χρησιμοποιημένου μέσου με ρυθμό ροής του F_{out} (L/h)
- c_i^f είναι η συγκέντρωση της ένωσης i (συνήθως ένα υπόστρωμα) στην τροφοδοσία
- c_i είναι η συγκέντρωση της ένωσης i στον βιοαντιδραστήρα.
- Ο αντιδραστήρας έχει ενεργό όγκο V (L) και θεωρείται ότι είναι καλά αναμεμιγμένος (ή ιδανικός).
- X είναι η συγκέντρωση βιομάζας στον βιοαντιδραστήρα.

Γενική περιγραφή ενός βιοαντιδραστήρα

- Ο βιοαντιδραστήρας μπορεί να λειτουργεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους:
- Διαλείποντος έργου (ή batch), όπου $F = F_{out} = 0$, δηλαδή ο όγκος είναι σταθερός.
- Συνεχής λειτουργία, όπου $F = F_{out} > 0$, δηλαδή ο όγκος είναι σταθερός και
- Ημιδιαλείποντος έργου ή (Fed-batch), όπου $F > 0$ και $F_{out} = 0$, δηλ. ο όγκος αυξάνεται.

Τα ισοζύγια μάζας και για τις τρεις διαφορετικές λειτουργίες βιοαντιδραστήρα μπορούν να προέλθουν από ένα σύνολο γενικών ισοζυγίων μάζας.

Γενική περιγραφή ενός βιοαντιδραστήρα

- Η βάση για την παραγωγή των γενικών ισοζυγίων μάζας είναι η εξίσωση:
  - $\text{Συσσώρευση} = \text{Καθαρός ρυθμός σχηματισμού} + \text{Εισροή} - \text{Εκροή}$
- Ο όρος συσσώρευση καθορίζει το ρυθμό μεταβολής της ένωσης στον βιοαντιδραστήρα, π.χ. ο ρυθμός αύξησης της συγκέντρωσης βιομάζας κατά τη διάρκεια μιας ζύμωσης διαλείποντος έργου.
- Ο όρος Καθαρός ρυθμός σχηματισμού δίνεται
  - Από τον ρυθμό σχηματισμού για μεταβολικά προϊόντα και βιομάζα (θετικοί ρυθμοί) ή
  - Από τον ρυθμό κατανάλωσης για ένα υπόστρωμα (αρνητικός ρυθμός).
- Ο όρος Εισροή είναι η ροή των ενώσεων που μπαίνουν στον βιοαντιδραστήρα και
- Ο όρος Εκροή είναι η ροή ενώσεων που βγαίνουν από τον βιοαντιδραστήρα

Το γενικό ισοζύγιο μάζας

- Για το υπόστρωμα i , το οποίο προστίθεται στον βιοαντιδραστήρα μέσω της τροφοδοσίας και καταναλώνεται από τα κύτταρα που υπάρχουν στον βιοαντιδραστήρα το ισοζύγιο μάζας είναι:

$$\frac{d(c_{s,i} V)}{dt} = -r_{s,i} \chi V + F c_{s,i}^f - F_{out} c_{s,i}$$

- $r_{s,i}$ είναι ο ειδικός ρυθμός κατανάλωσης υποστρώματος [$\text{moles S (g DW h)}^{-1}$],
- $c_{s,i}$ είναι η συγκέντρωση στον βιοαντιδραστήρα, που θεωρείται ότι είναι η ίδια με τη συγκέντρωση στην έξοδο (moles ή g /L),
- $c_{s,i}^f$, είναι η συγκέντρωση του υποστρώματος i στην τροφοδοσία (moles ή g /L) και
- χ είναι η συγκέντρωση βιομάζας στον βιοαντιδραστήρα (g DW / L)
- Ο πρώτος όρος της Εξίσωσης (δεξιά) είναι η **συσσώρευση**, ο δεύτερος όρος αντιστοιχεί στην **κατανάλωση υποστρώματος** (ή καθαρός σχηματισμός), ο τρίτος όρος αντιπροσωπεύει την **εισροή** και ο τελευταίος όρος αντιπροσωπεύει την **εκροή** του υποστρώματος i .

Το γενικό ισοζύγιο μάζας

$$\frac{d(c_{s,i}V)}{dt} = -r_{s,i}xV + Fc_{s,i}^f - F_{out}c_{s,i}$$

$$V \frac{dc_{s,i}}{dt} + c_{s,i} \frac{dV}{dt} = -r_{s,i}xV + Fc_{s,i}^f - F_{out}c_{s,i}$$

- Διαιρώντας με τον ενεργό όγκο του αντιδραστήρα (V) έχουμε:

$$\frac{dc_{s,i}}{dt} = -r_{s,i}x + \frac{F}{V}c_{s,i}^f - \left(\frac{F_{out}}{V} + \frac{1}{V} \frac{dV}{dt} \right) c_{s,i}$$

$$D = \frac{F}{V} \quad \text{Dilution rate ή ρυθμός αραίωσης}$$

Ισοζύγια Μάζας για Βιοαντιδραστήρες Διαλείποντος Έργου

Για Βιοδιεργασίες Διαλείποντος Έργου (batch)

- Ο ενεργός όγκος του βιοαντιδραστήρα είναι σταθερός,
  - δηλ $dV/dt = 0$ και
  - $F = F_{out} = 0$, $D = F/V = 0$

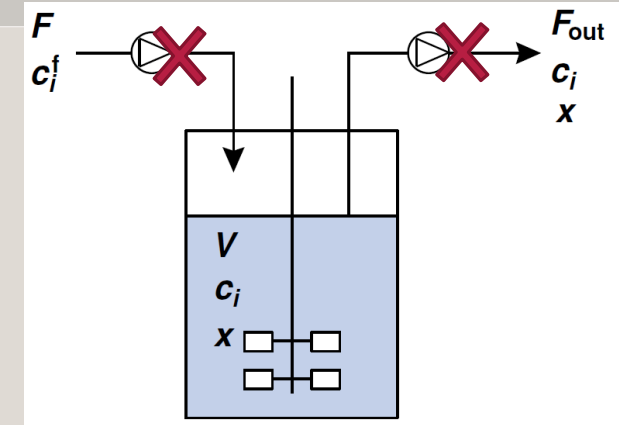
$$\frac{dc_{s,i}}{dt} = -r_{s,i}X + \frac{F}{V}c_{s,i}^f - \left(\frac{F_{out}}{V} + \frac{1}{V} \frac{dV}{dt} \right) c_{s,i}$$

- Τα ισοζύγια μάζας για την βιομάζα (X) και το περιοριστικό υπόστρωμα (S) είναι:

$$\frac{dx}{dt} = \mu x; \quad x(t = 0) = x_0$$

$$\frac{dc_s}{dt} = -r_s x; \quad c_s(t = 0) = c_{s,0}$$

- όπου x_0 είναι η αρχική συγκέντρωση βιομάζας (δηλ η βιομάζα που έχουμε αμέσως μετά τον εμβολιασμό).
- $c_{s,0}$ είναι η αρχική συγκέντρωση του περιοριστικού υποστρώματος.
- Σύμφωνα με αυτά τα ισοζύγια μάζας το X θα αυξηθεί και το [S] θα μειωθεί έως ότου φτάσει στο μηδέν και σταματήσει η ανάπτυξη.

Για Βιοδιεργασίες Διαλείποντος Έργου (batch)

Απαιτούμενος όγκος αντιδραστήρα

- Αν Z_i η επιθυμητή παραγωγή (ή η κατανάλωση) του συστατικού i σε moles (ή grams) ανά χρόνο
  - Αν c_i^f η τελική συγκέντρωση του συστατικού i και
  - Αν t_b ο απαιτούμενος χρόνος για μία "φουρνιά (=batch)", τότε:
- $$\frac{V c_i^f}{t_b} = Z_i \quad \boxed{V = \frac{Z_i t_b}{c_i^f}}$$
- Η σχέση δίνει τον **απαιτούμενο όγκο αντιδραστήρα** διαλείποντος έργου συναρτήσει του χρόνου που απαιτείται για να επιτευχθεί η τελική συγκέντρωση c_i^f .

Ισοζύγια Μάζας για Βιοαντιδραστήρες Ημι-Διαλείποντος Έργου

Βιοαντιδραστήρες Ημι-Διαλείποντος Έργου

- Να προσθέσουμε κάποια συστατικά (π.χ. διεγέρτες) αφού έχει επιτευχθεί κάποια σημαντική συγκέντρωση βιομάζας
- Να διατηρήσουμε χαμηλές συγκεντρώσεις υποστρώματος προκειμένου να αποφύγουμε παρεμπόδιση υποστρώματος ή καταστολή καταβολιτών
- Παρατεταμένη λειτουργία στην στάσιμη φάση που είναι βέλτιστη για την παραγωγή ορισμένων μεταβολικών προϊόντων όπως αντιβιοτικών κ.λ.π.

Βιοαντιδραστήρες Ημι-Διαλείποντος Έργου

- Από την γενική εξίσωση Ισοζυγίου Μαζας για το υπόστρωμα

$$\frac{dc_{s,i}}{dt} = -r_{s,i}X + \frac{F}{V}c_{s,i}^f - \left(\frac{F_{out}}{V} + \frac{1}{V} \frac{dV}{dt} \right) c_{s,i}$$

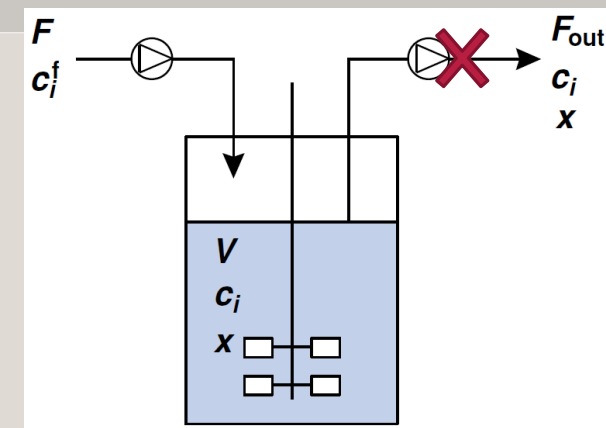
- Και για $D = F/V$, $F=dV/dt$, $F_{out} = 0$ έχουμε:

$$\frac{dc_{s,i}}{dt} = -r_{s,i}X + D \left(c_{s,i}^f - c_{s,i} \right)$$

$$\frac{dc_{p,i}}{dt} = r_{p,i}X + D \left(c_{p,i}^f - c_{p,i} \right)$$

όπου ο πρώτος όρος στη δεξιά πλευρά είναι ο ογκομετρικός ρυθμός παραγωγής του μεταβολικού προϊόντος i .

Τις περισσότερες φορές δεν υπάρχουν προϊόντα στην αποστειρωμένη τροφοδοσία του βιοαντιδραστήρα και άρα το ισούται με μηδέν.

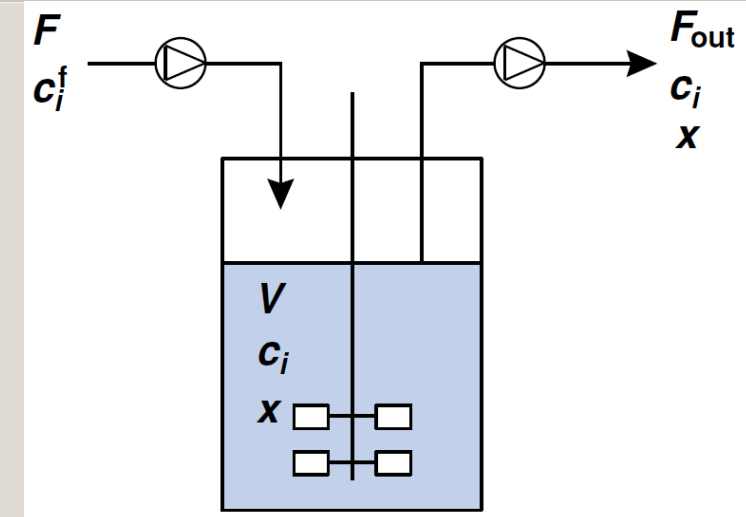
$c_{p,i}^f$

Ισοζύγια Μάζας για Βιοαντιδραστήρες Συνεχούς λειτουργίας

Βιοαντιδραστήρας Συνεχούς Λειτουργίας Πλήρους Ανάδευσης (CSTR - Continuous Stirred Tank Reactor)

- Σε καλλιέργεια συνεχούς λειτουργίας εισάγεται συνεχώς νέο θρεπτικό υλικό και ταυτόχρονα απομακρύνονται τα προϊόντα και τα κύτταρα.
- Αποτελεί σημαντικό εργαλείο στον προσδιορισμό
  - Της απόκρισης μικροοργανισμών στο περιβάλλον τους και
  - Της παραγωγής επιθυμητών προϊόντων στις βέλτιστες συνθήκες
- Αναφέρεται και ως χημειοστάτης και σκοπός είναι να βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση, δηλ το X , το S και το P είναι σταθερά με το χρόνο όπως και ο όγκος (V).

Βιοαντιδραστήρας Συνεχούς Λειτουργίας Πλήρους Ανάδευσης (CSTR - Continuous Stirred Tank Reactor)

$$\frac{d(V_R c_i)}{dt} = F(c_{i0} - c_i) + V_R r_{fi}$$

- Όταν η ογκομετρική παροχή F είναι σταθερή, συνήθως ο αντιδραστήρας φθάνει σε μόνιμη κατάσταση, οπότε ούτε ο όγκος αλλά ούτε η συγκέντρωση του i αλλάζει με το χρόνο. Οπότε η εξίσωση γίνεται:

$$V_R = \frac{F(c_{i0} - c_i)}{-r_{fi}}$$

- **ΕΞΙΣΩΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ** Και δίνει τον απαιτούμενο όγκο για να επιτευχθεί παραγωγή $Z_i = F c_i$ (moles i ανά μονάδα χρόνου).

Ισοζύγια μάζας
& Στοιχειομετρία

Κινητική Ενζυμικών
αντιδράσεων

Κινητική ανάπτυξης
μικροβίων & παραγωγή
Μεταβολικών προϊόντων

Εισαγωγικό
Μάθημα

Σχεδιασμός &
Μηχανική
Βιοαντιδραστήρων

Ανάντι και κατάντι
διεργασίες σε
συστήματα
βιοδιεργασιών

Κλιμάκωση βιοδιεργασιών,
μικτές καλλιέργειες,
αντιδραστήρες ετερογενούς
ανάπτυξης

Φαινόμενα μεταφοράς
μάζας και ενέργειας σε
έναν αντιδραστήρα

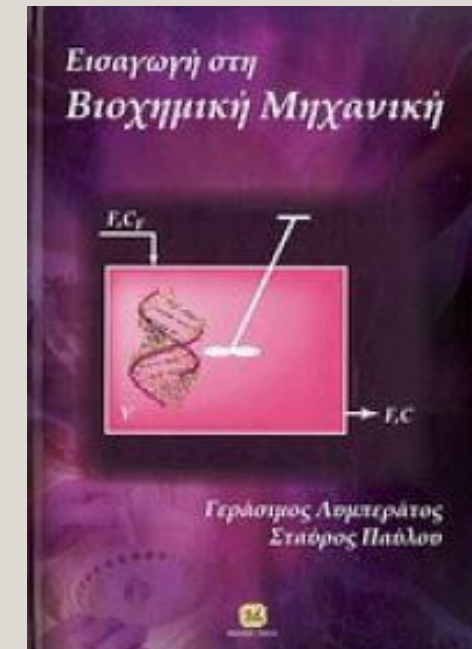
Βιβλιογραφία

Michael L. Shuler, Fikret Kargi, ΜΗΧΑΝΙΚΗ ΒΙΟΔΙΕΡΓΑΣΙΩΝ Βασικές Έννοιες, 2005, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ.

Λυμπεράτος Γ., Παύλου Στ., Εισαγωγή στη ΒΙΟΧΗΜΙΚΗ ΜΗΧΑΝΙΚΗ, Εκδόσεις Τζιόλα, 2011

Τι μάθαμε σήμερα

- Βήματα μιας Διεργασίας Ζύμωσης
- Διαδικασία και ερωτήματα σχεδιασμού μίας ζύμωσης
- Τύποι βιοαντιδραστήρων και τρόποι λειτουργίας τους
- Ισοζύγια Μάζας για Ιδανικούς Βιοαντιδραστήρες
  - Διαλείποντος έργου
  - Ημι-διαλείποντος έργου
  - Συνεχούς λειτουργίας